

РЕЦЕНЗИЯ

от Доц. д-р Тодор Стайков Стоев – Медицински университет, гр. Пловдив, област на висше образование 7. Здравеопазване и спорт, професионално направление 7.4 Обществено здраве (Социална медицина, организация на здравеопазването и фармацията)

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Област на висше образование: 2. Хуманитарни науки

Професионално направление: 2.4. Религия и теология

Докторска програма: „Медицина, психология и вяра“

Автор: Веселина Петрова Ботева

Тема: „Управление на здравни организации – цели, функции, методи и духовна подкрепа. Холистичен подход към пациенти“

Научни ръководители:

1. доц. д-р Адриана Христославова Любенова - Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

2. доц. д-р Русалена Веселинова Пенджекова-Христева - Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

1. Общо описание на представените материали

Със Заповед № РД-22-1593/28.07.2026 г. на Ректора на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ съм определен за член на научното жури по процедурата за публична защита на дисертационен труд на тема „Управление на здравни организации – цели, функции, методи и духовна подкрепа. Холистичен подход към пациенти“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.4. Религия и теология, докторска програма „Медицина, психология и вяра“.

Автор на дисертационния труд е Веселина Петрова Ботева – докторант на самостоятелна подготовка към Катедра „Теология“ на Философско-историческия факултет на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, с научни ръководители доц. д-р Адриана Христославова Любенова и доц. д-р Русалена Веселинова Пенджекова-Христева.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за публична защита на разширено заседание на Катедра „Теология“ към Философско-историческия факултет на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, проведено на 30.06.2026 г.

Представеният от Веселина Петрова Ботева комплект материали е в съответствие с чл.36. (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- дисертационен труд;
- автореферат на дисертационния труд;
- автобиография в европейски формат;
- становище на научните ръководители;
- справка за изпълнение на минималните национални изисквания за придобиване на образователната и научна степен „доктор“;
- списък на научните публикации по темата на дисертационния труд;
- декларация за оригиналност и достоверност;
- декларация относно резултатите и приносите на проведеното дисертационно изследване;
- останалите изискуеми документи, свързани с процедурата.

Дисертационният труд е в общ обем от 207 страници и включва увод, три основни глави, заключение, библиография и приложения. Емпиричната част съдържа 11 дълбочинни интервюта и две анкетни проучвания сред 336 специалисти и 129 ползватели на здравни и медико-социални услуги.

Докторантката е представила четири самостоятелни научни публикации, пряко свързани с темата и основните резултати на дисертационния труд. Представените материали са комплектовани и оформени по начин, който позволява извършването на цялостна оценка на научното изследване, постигнатите резултати и формулираните приноси.

Не установявам несъответствия или други обстоятелства, които да възпрепятстват провеждането на процедурата.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Веселина Петрова Ботева притежава продължителен професионален опит в областта на социалната политика, социалното подпомагане, управлението на социални услуги и взаимодействието между държавни и общински институции.

Съществено значение за разработването на дисертационния труд има натрупаният от Веселина Ботева практически и управленски опит. Тя участва в работни групи към Министерството на труда и социалната политика за разработване на подзаконова нормативна уредба, също и в междуинституционални и експертни формати, свързани с развитието на социалната политика, заестостта, дългосрочната грижа и деинституционализацията на възрастни хора и лица с увреждания. Професионалният ѝ опит като учител и супервайзър свидетелства за висока компетентност и непосредствено познаване на проблемите, изследвани в дисертацията.

Представените биографични данни показват, че докторантката притежава необходимата образователна подготовка, професионален опит и управленска експертиза за самостоятелно разработване на избраната научна проблематика.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Темата на дисертационния труд е безспорно актуална както в научно-теоретично, така и в научно-приложно отношение. развитието на здравните и медико-социалните услуги поставя все по-настойчиво въпроса за преодоляване на ограниченията на традиционния биомедицински модел и за преминаване към цялостна, човекоцентрична грижа, която отчита физическите, психическите, социалните, нравствените и духовните измерения на човешката личност.

Актуалността на изследването се определя от недостатъчната институционализация на духовната подкрепа в българските здравни и медико-социални организации. В практиката все още липсват устойчиви организационни механизми, професионално подготвени кадри, регламентирани процедури и достатъчно развити форми на взаимодействие между лечебните заведения, социалните услуги, духовните лица и религиозните общности.

Особено значим е фактът, че дисертационният труд не разглежда духовната подкрепа като изолирана религиозна дейност, а като част от управлението на качеството и от холистичния модел на грижа. В изследването пациентът и ползвателят на социални услуги са разглеждани не само като носители на заболяване, увреждане или социален проблем, а като личности със свои преживявания, ценности, страхове, надежди, убеждения и потребности от смисъл и човешка близост.

Основната цел на дисертационния труд е да бъде анализирана необходимостта от интегриран модел на взаимодействие между медицинските науки, социалната работа и духовната подкрепа с оглед изграждането на цялостен, хуманно ориентиран и етично устойчив подход към грижата за човека. Целта включва и обосноваване на необходимостта от институционално интегриране на духовната грижа като съществен елемент на холистичния модел в здравните и медико-социалните услуги.

Изследователските задачи са логично свързани с основната цел. Целите и задачите са ясно формулирани, взаимно обвързани и успешно реализирани в структурата и съдържанието на дисертационния труд. Актуалността на изследването се потвърждава и от емпиричните резултати, според които съществува отчетливо несъответствие между духовните и екзистенциалните потребности на пациентите и потребителите и степента, в която институциите предоставят системна и разпознаваема духовна подкрепа.

Считам, че избраната тема е навременна, обществено значима и съответства на научния профил на докторската програма „Медицина, психология и вяра“.

4. Познаване на проблема

Дисертационният труд показва задълбочено познаване на състоянието на изследвания проблем както в национален, така и в международен контекст. Докторантката е анализирала научна литература от областта на богословието, здравния мениджмънт, медицината, социалната работа, биоетиката, психологията, палиативните грижи и управлението на здравни и социални организации.

В дисертационния труд са анализирани съвременни международни стандарти, инструменти и образователни модели за оценка и предоставяне на духовна грижа. Разгледани са възможностите за участие на духовни лица в мултидисциплинарни екипи, за обучение на медицински и социални специалисти и за изграждане на институционални процедури, които гарантират доброволност, равнопоставеност и защита на религиозната свобода.

Считам, че докторантката познава в необходимата дълбочина състоянието на изследвания проблем и демонстрира способност за критично, системно и творческо използване на библиографските и документалните източници.

5. Методика на изследването

Избраната методика е подходяща за комплексния и интердисциплинарен характер на изследвания проблем. Приложен е смесен изследователски подход, който съчетава количествени и качествени методи. В теоретичната част са използвани анализ и синтез на научна литература, евристичен, исторически и сравнително-исторически подход, системен и съпоставителен анализ, както и структурно-функционален подход към разглеждането на институциите и управленските модели.

Избраната методика е адекватна, последователно приложена и позволява постигане на поставената цел и получаване на обосновани отговори на задачите на дисертационното изследване.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е в общ обем от 207 страници и включва увод, три основни глави, заключение, библиография и приложения. В текста са включени 3 таблици, 17 фигури и 8 приложения. Структурата е логична и последователна. Изложението преминава от теоретичното и концептуалното изясняване на проблема през анализа на международните и националните практики до представянето на собственото емпирично изследване и разработването на организационно-управленски модел.

В увода убедително са представени актуалността и значимостта на темата, обектът и предметът на изследването, основната цел, изследователските задачи, тезата, методиката, ограниченията и теоретичната и практическата значимост на труда. Тезата на изследването е ясно формулирана. Според нея духовната подкрепа представлява не външно допълнение, а органичен елемент на холистичната грижа, без който не може да бъде постигнато пълноценно обгрижване на човека в условия на болест, старост, инвалидност и екзистенциална криза.

В първата глава са разгледани стратегическите цели и управленските функции на здравните организации, структурните модели на управление, състоянието на здравните заве-

дения в Република България и съществуващите дефицити при предоставянето на духовна грижа.

Втората глава е посветена на теоретичните основи на холистичния подход, духовността в медицината и международния опит при интегрирането на духовната подкрепа в здравните системи. Сравнителният анализ показва, че дефицитите в българската практика не представляват непреодолима даденост, а могат да бъдат преодолени чрез последователна политика, професионална подготовка и координирано институционално взаимодействие.

Третата глава съдържа методологията, представянето и анализа на резултатите от проведеното емпирично изследване. Обемът на емпиричната работа, разнообразието на включените групи и съчетаването на качествен и количествен анализ осигуряват сериозна основа за направените изводи. В заключителната част на трета глава е разработен организационно-управленски модел за институционализиране на духовната подкрепа.

Заклучението обобщава основните резултати и показва, че поставената цел е постигната, задачите са изпълнени и тезата на дисертационния труд е защитена.

В цялост дисертационният труд е добре структуриран, аргументиран и написан на подходящ научен език. Изводите произтичат логично от теоретичния и емпиричния анализ, а достоверността на използвания материал е подкрепена от достатъчно широка изследователска основа.

Давам висока положителна оценка на структурата, съдържанието, методологичната последователност и достоверността на представения дисертационен труд.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приемам формулираните в дисертационния труд научни и научно-приложни приноси. Те са реални, ясно разграничими и произтичат непосредствено от проведеното изследване.

Основният принос се състои в аргументираното утвърждаване на духовната подкрепа като органичен компонент на холистичната грижа и в разработването на концептуална и практическа рамка за нейното институционално интегриране в българските здравни и медико-социални организации.

В дисертационния труд е изграден цялостен теоретичен модел, който свързва медицината, социалната работа, здравния мениджмънт, биоетиката и православното богословие в единна концепция за грижа за човека. Духовната подкрепа е изведена като съставна част на качествената грижа, а не като външна, случайна или допълнителна дейност.

Предложеният модел има непосредствена практическа приложимост. Той не изисква непременно изграждане на нови административни структури, а предлага оптимално използване на съществуващите ресурси, определяне на координационни функции, разработване на процедури и обучение на персонала. Моделът създава възможност духовната подкрепа да бъде трансформирана от епизодична инициатива в устойчив елемент на организационната политика за качествена и холистична грижа.

Приносите имат значение както за развитието на научната дискусия относно холистичната грижа, така и за практическото усъвършенстване на здравните и социалните услуги в България. Те създават основа за бъдещи нормативни промени, пилотни програми, обучение на специалисти, институционални партньорства и разработване на практически стандарти за духовна подкрепа.

Считам, че приносите са оригинални, обосновани и значими за науката и практиката и отговарят на изискванията за придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

По темата на дисертационния труд са представени четири самостоятелни научни публикации:

1. Ботева, В. „Болничните параклиси като средоточие за извършване дела на милосърдието в здравните заведения“. - В: Сборник с доклади от научна конференция „Знание,

- наука, технологии, иновации“, Изд. „Институт за знание, наука и иновации“, Велико Търново, 2024.
2. Ботева, В. „Холистичният подход в лечението на пациенти“. Списание „Мисъл, Слово, Текст“, том 20 (26), Пловдивско университетско издателство, Пловдив, 2024.
 3. Ботева, В. „Анализ на данни от емпирични изследвания за влиянието на духовността върху емоционалното състояние на пациенти в палиативна грижа“. - В: Сборник с доклади от научна конференция „Знание, наука, технологии, иновации“, Изд. „Институт за знание, наука и иновации“, Велико Търново, 2025.
 4. Ботева, В. „Интеграция на духовността в здравната практика – философски и етични измерения“. - В: Списание „Мисъл, Слово, Текст“, том 30 (35), Пловдивско университетско издателство, Пловдив, 2025.

Представената справка за минималните национални изисквания показва, че докторантката изпълнява необходимите показатели за придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

Давам положителна оценка на представените публикации и на тяхното съответствие с дисертационния труд.

9. Лично участие на докторантката

Личното участие на Веселина Ботева в проведеното дисертационно изследване е безспорно и ясно разпознаваемо. Докторантката е извършила самостоятелно проучването и анализа на научната литература, формулирала е изследователската теза, целта и задачите, разработила е инструментариума за емпиричните проучвания, организирала е събирането на информацията и е анализирала получените количествени и качествени данни.

Връзката между професионалния опит на докторантката и научното изследване е използвана конструктивно. Практическото познаване на социалната и институционалната система не замества научния анализ, а допринася за правилното формулиране на проблемите и за приложимостта на предложенията.

Представена е декларация за оригиналност и достоверност, в която докторантката заявява, че резултатите и приносите в научната продукция са оригинални и не са заимствани от изследвания и публикации, в които тя няма участие. Не са установени данни за неправомерно заимстване, недостоверно представяне на резултати или чуждо авторство. Приемам, че формулираните резултати и приноси са лична заслуга на докторантката и доказват способността ѝ за самостоятелно планиране, провеждане и представяне на научно изследване.

10. Автореферат

Авторефератът е изготвен в съответствие с установените академични изисквания и отразява вярно структурата, съдържанието и основните резултати на дисертационния труд. Той съдържа достатъчно информация, за да се формира ясна представа за научния проблем, използваната методика, постигнатите резултати и формулираните приноси.

Изложението е последователно, ясно и съответства на текста на дисертацията. Приносите са представени конкретно и са подкрепени от проведеното теоретично и емпирично изследване. Авторефератът е в обем от 32 страници и представя в концентриран вид съдържанието на дисертационния труд, в него са включени и основните характеристики на емпиричната работа-11 дълбочинни интервюта и две анкетни проучвания с 129 ползватели на здравни и медико-социални услуги и 336 специалисти в здравната и социалната сфера.

Давам положителна оценка на съдържанието, структурата и качеството на автореферата и считам, че той отговаря на приложимите нормативни и академични изисквания.

11. Критични забележки и препоръки

Към дисертационния труд могат да бъдат отправени отделни препоръки, които не намаляват неговата научна стойност и не поставят под съмнение постигнатите резултати.

Предложеният организационно-управленски модел да бъде апробиран пилотно в конкретно лечебно заведение или медико-социална услуга. Това би позволило да се оценят неговата практическа приложимост, необходимите ресурси, отношението на персонала и потребителите и възможностите за устойчиво прилагане.

В бъдещи изследвания би могло да бъде проследено и въздействието на различните форми на духовна подкрепа върху емоционалното благополучие, чувството за самота, удовлетвореността от грижата и доверието в институциите.

Посочените бележки имат препоръчителен характер и представляват насоки за бъдещо развитие на темата, а не критика, която да намалява положителната оценка на дисертационния труд.

12. Лични впечатления

В работата на докторантката се разпознават задълбочено познаване на проблемите на социалната политика, здравните и медико-социалните услуги, аналитично мислене, професионална етика и ясно изразена ангажираност към подобряване на качеството на грижата за болни, възрастни, хора с увреждания и други уязвими групи.

Считам, че професионалният опит на Веселина Ботева е важна предпоставка за практическата стойност на дисертационното изследване, без да ограничава неговата научна самостоятелност и обективност.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Резултатите и приносите на дисертационния труд имат потенциал за широко научно и практическо приложение.

Предложеният организационно-управленски модел може да бъде използван като основа за разработване и апробиране на пилотни програми за духовна подкрепа в лечебни заведения, хосписи, резидентни социални услуги, домове за възрастни хора и услуги за лица с увреждания.

Препоръчвам резултатите да бъдат популяризирани сред здравните и социалните институции, професионалните организации и висшите училища.

Подходящо би било разработването на практическо ръководство за институционално въвеждане на духовна подкрепа, което да съдържа примерни процедури, инструменти за установяване на потребностите, правила за взаимодействие и индикатори за качество.

Дисертационният труд създава добра основа за бъдещи сравнителни и приложни изследвания, включително за проследяване на ефекта от духовната подкрепа върху емоционалното благополучие, удовлетвореността от грижата, чувството за самота, надеждата и доверието в институциите.

Препоръчвам научните и научно-приложните резултати да бъдат доразвити и представени и в бъдещи публикации, монографични изследвания, обучителни програми и практически проекти.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научни, научноприложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и на съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че Веселина Петрова Ботева притежава задълбочени теоретични знания и професионални компетентности в областта на докторската програма „Медицина, психология и вяра“ и демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Въз основа на изложеното давам своята **убедена положителна оценка** за проведеното дисертационно изследване, представения дисертационен труд, автореферата, научните публикации, постигнатите резултати и формулираните приноси.

Предлагам на почитаемото научно жури да присъди на Веселина Петрова Ботева образователната и научна степен „доктор“ в: Област на висше образование: 2. Хуманитарни науки; Професионално направление: 2.4. Религия и теология; Докторска програма: „Медицина, психология и вяра“.

23.09.2026 г.

Рецензент:

Доц. д-р Тодор Стайков Стоев